

ձեռագիրները 1667 յուլիս 28-ին Ամենափրկչի վանքին մատենադարանին կը նուիրուին: Այս հինգ ձեռագիրներէն մին Միքայէլ Աստուծոյ ընդհանուր պատմութեան հայ թարգմանութիւնն է, եւ նոյն այդ ձեռագիրը անտարակոյս այժմ վանքին հաւաքածոյին թիւ 243 ձեռագիրն է, 1248-ին գրեալ: Իսկ Դատաստանագիրքն ալ ըլլալու է վանքին այժմու թիւ 105 Գօշի դատաստանագիրքը: Հարցմունքը հաւանաբար Տաթեւացի Գրիգորին հեղինակութիւնն է, իսկ Պատմագիրք-Բաղգիրքը անծանօթ կը մնայ ինծի: Վերջին երկուքը, ինչպէս նաեւ կոստղած Աստուածաշունչը կարելի չեղաւ ինծի ճշդել վանքին ձեռագրերու մէջ:

Ձեռագրերու որակը ցոյց կուտայ կրթական բարձր որակ խօջայ Սափարի սերունդին դոնէ ոմանց մօտ:

Խօջայ Սափարի որդին Խօջայ Ֆոանդուլ ալ ունեցած է հինգ որդիք եւ դստերք՝ Մէլիքնազ, Մուսէս, Մուշում, Մարիամ, Շամս-դամար:

Խօջայ Սափարի երրորդ որդին՝ Խօջայ Սուլթան կամ Սուլթանում ունեցած է երեք հարազատներ, — Սափար, Վալաթ եւ Լէլում:

Այս Խօջայ Սուլթանի կամ Սուլթանումի որդի Սափար (Խօջայ Սափար մեծի թոռ) ըլլալու է Երուսաղէմի թիւ 1934 Աստուածաշունչին տէրն եւ ստացողը: Գրուած Ստեփանոս գրիչէ հաւանաբար, իրմէ ալ ծաղկուած 1641-1646-ին, մաղաղաթ, բոլորգիր: Դժբախտաբար, յիշատակարանին արտագրութիւնը կորսնցուցեր եմ:

Դարձեալ այս Խօջայ Սափարը ըլլալու է Վենետիկի հին թիւ 1240 Սաղմոսարանին ստացիչ Խօջայ Սափարը, որ իր տղուն՝ Մովսէսի համար 9 ունի կը գնէ ձեռագիրը Տէր Խաչատուր երէցէ 1646-ին:

Իսկ Ջալալ Բէկ ունեցած է միայն դուստր մը՝ Սզուհի:

Դաւրիժեցիի մէկ վկայութիւնը քիչ մըն ալ Խօջայ Սափարի թոռանց մասին մեզի տեղեկութիւն կուտայ:

Փիլիպպոս կաթողիկոս Սպահանի մէջ ջանաց Լուսաւորչայ Աջը ետ առնել Խօջայ Սափարի ընտանեաց ձեռքէն, որուն ընդգիմացան Սափարեանք եւ Ջուղայեցիք: Սակայն, վերջապէս Փիլիպպոս յաջողեցաւ, եւ, առնելով «ղնոմոս հրամանաց թաղաւորին՝ երեք առ թոռունսն Խօջայ Սափարին, զի որդիքն վախճանեալք էին, եւ անուանք թոռանց էր Ջալալ, եւ Միքայէլ, եւ Սինան, եւ Պատիկ ազա եւ սորա ոչ կամեցան տալ զԱջն որոց սաստեաց կաթողիկոսն բարկութեամբ մեծաւ. եւ նոքա երկուցեալք ի սրբութենէ նորա. եւ ի հայրապետական անիծիցն՝ թուլացան ի պնդութենէ: Եւ հայրապետն տէր Փիլիպպոս բազում քահանայիւք ինքնին զնաց ի տուն Խօջայ Սափարին, հաս անտի զաջն ու երեք ի Խօջենց եկեղեցիքն»: (Էջ 320):

Հետաքրքրական է, որ 1637-8-ին, Դաւրիժեցիի վկայութեամբ, մեռած էին Խօջայ Սափարի որդիքը, իսկ թոռներէն կը յիշուին չորս հատ: Ասոնցմէ Միքայէլ եւ Սինան Մէլիք Աղայի որդիներն են, իսկ Պատիկ այլուստ ծանօթ է, իբր Աղա Խաչիկի մականունը:

Դալով Ջալալին՝ անոր ալ մասին (իբր թոռ) յիշատակութիւն չկայ, եւ ես կը փորձելիմ զայն նոյնացնել Խօջայ Սափարի կրտսերագոյն որդւոյն հետ փոխանակ զայն Դաւրիժեցիի պէս 1638-ին մեռած նկատելու: Ասոր համար դիտելի է, որ Ջալալ կը յիշուի նախ քան միւս երեքը, որոնց թոռ ըլլալնին անտարակուսելի է: